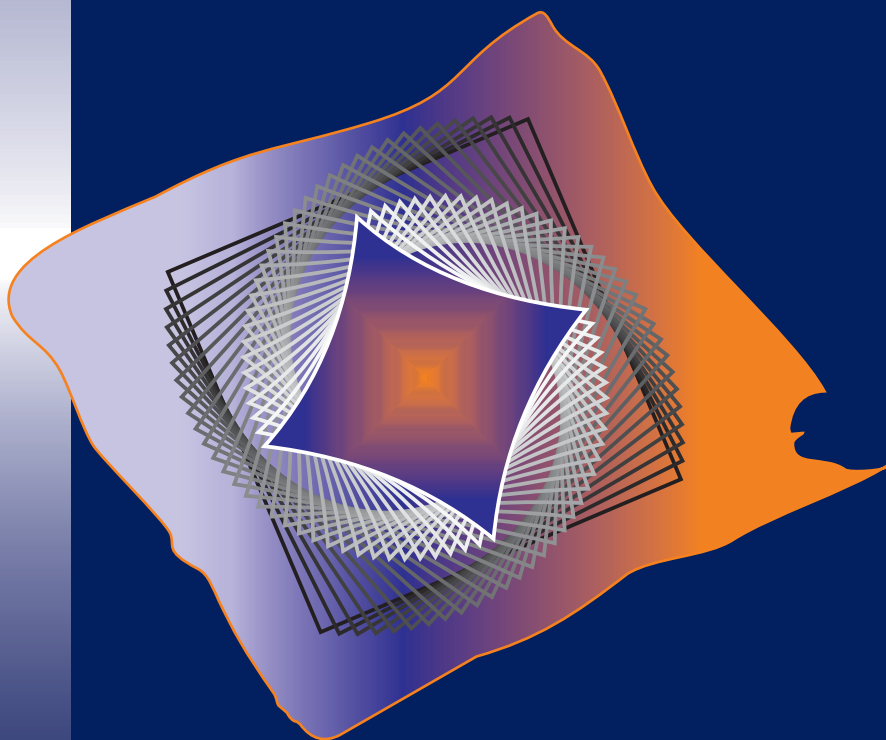

SINGULARNI IMPULSNI DINAMIČKI SISTEMI SA APLIKACIJOM U BIOLOGIJI

*Nataša A. Kablar
Dragutin Lj. Debeljković*

Dr Nataša A. Kablar • Dr Dragutin Lj. Debeljković

**SINGULARNI IMPULSNI DINAMIČKI SISTEMI
SA APLIKACIJOM U BIOLOGIJI**

**Disipacija, optimizacija,
robusnost i aplikacija**

**Singularly Impulsive Dynamical Systems
and Applications in Biology**

**Dissipativity, Optimization,
Robustness and Applications**

*Mašinski fakultet
Univerziteta u Beogradu
2015*

Dr **Nataša A. Kablar**, naučni saradnik
Lola Institut, Računarski fakultet Beograd

Dr **Dragutin Lj. Debeljković**, redovni profesor
Mašinski fakultet - Univerzitet u Beogradu

**Singularni
impulsni dinamički sistemi
sa aplikacijom u biologiji**

**Singularly
impulsive dynamical systems
and applications in biology**

Monografija
Monograph

I izdanje

Recenzenti

Dr Milić Stojić, redovni profesor
Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu

Dr Đuro Koruga, redovni profesor
Mašinskog fakulteta u Beogradu

Izdavač

Univerzitet u Beogradu
Mašinski fakultet Beograd
11000 Beograd, Kraljice Marije 16

Za izdavača
Dr Aleksandar Obradović, prof.

Odobreno za štampu
odlukom *Dekana* br. 236/13 od 20.05.2013

Beograd, 2015
Tiraž: 200 primeraka

Štampa PLANETA print
ISBN 978 – 86 – 7083 – 849 - 9

---

*Preštampavanje, umnožavanje, fotokopiranje
ili reprodukcija cele knjige ili nekih njenih delova nije dozvoljena*

Dr Nataša A. Kablar • Dr Dragutin Lj. Debeljković

**SINGULARNI IMPULSNI DINAMIČKI SISTEMI
SA APLIKACIJOM U BIOLOGIJI**

**Disipacija, optimizacija,
robusnost i aplikacija**

**SINGULARLY
IMPULSIVE DYNAMICAL SYSTEMS
AND APPLICATIONS IN BIOLOGY**

**DISSIPATIVITY, OPTIMIZATION,
ROBUSTNESS AND APPLICATIONS**

*Mašinski fakultet
Univerziteta u Beogradu
2015*

Zahvalnost

*Izdanje ove
naučne monografije
finansijski je pomoglo*

**Ministarstvo prosvete, nauke
i tehnološkog razvoja Republike Srbije**

na čemu su Ministarstvu autori neizmerno i duboko zahvalani

PREDGOVOR

Već više od dve pune decenije *singularni* (deskriptivni) sistemi privlače pažnju naučne i stručne javnosti širom sveta.

Njihovo prisustvo u svim granama tehnike i u pojedinim oblastima društvenih nauka više je nego evidentno, što obavezuje da im se sa svih mogućih aspekata proučavanja posveti dužna pažnja.

U matematičkom smislu ovi sistemi su predstavljani kombinacijom diferencijalnih (diferencnih) i algebarskih jednačina, pri čemu ove druge predstavljaju ograničenje koje treba zadovoljiti pri rešavanju onih prvih.

Imajući to u vidu, sasvim je jasno da je odgovarajuće poznavanje linearne algebre i teorije sistema neophodno za razumevanje i adekvatno tumačenje dobijenih rezultata.

U ovoj monografiji predstavljena je *nova klasa singularno impulsnih dinamičkih sistema*.

Ovi sistemi pripadaju klasi *hibridnih sistema*.

U istorijskoj retrospektivi rezultati za hibridne sisteme u periodu 1990-2000, su uglavnom bili opisivani rečima i opisima osnovnih matematičkih alata.

U poslednjoj dekadi modeli impulsnih i hibridnih dinamičkih sistema su dobili svoj konačni oblik.

Dobijeni su rezultati u osnovnim oblastima teorije sistema a pokazana je i aplikacija u konvencionalnim oblastima ali i u novim, savremenim, kao na primer u komunikacijama i saobraćaju.

U ovoj monografiji fokusiramo se na aplikacije u biologiji.

Monografija se sastoji iz dva dela: prvi deo je doprinos teoriji dinamičkih sistema gde razvijamo novu klasu hibridnih sistema – *singularno impulsne dinamičke sisteme* ili *generalizovane impulsne dinamičke sisteme*.

Dinamika ovih sistema je opisana kombinacijom diferencijalnih i diferencnih i odgovarajućih algebarskih jednačina.

Ova klasa sistema obuhvata *singularnu prirodu* sistema tako da se singularni fenomeni prisutni u prirodi mogu opisati, i uključujemo *impulsne fenomene* da obuhvatimo drugu značajnu klasu fenomena kao što su: autonomni skokovi i svičovanje i kontrolisani skokovi i svičovanje.

Impulsni i svičujući sistemi su podklasa hibridnih sistema koji se isto mogu opisati generalnom formom *singularno impulsnih dinamičkih sistema*.

U tom smislu akcent istraživanja bio je stavljen na pitanja dispativnosti, optimalnosti i robusnosti.

Drugi deo izlaganja posvećen je određenim primerima pronađenim u biološkim sistemima koji se mogu opisati u formi *singularno impulsnih dinamičkih sistema*.

Hibridni dinamički sistemi su u mogućnosti da u isto vreme poseduju kontinualnu dinamiku, diskretnu dinamiku, logičke komande, diskretne događaje i resetujuće događaje.

Otuda, hibridni dinamički sistemi uključuju međusobno dejstvo prebrojive kolekcije dinamičkih sistema unutar kojih su upravljačke akcije nezavisne jedna od druge a nisu sve od jednake važnosti.

U biološkim sistemima čak i logičke komande, sistemi sa diskretnim događajima i resetujući događaji, su posledica određenih bioloških procesa i mogu se čak opisati jednostavnim biohemijskim reakcijama.

Jedan klasičan primer hibridnih sistema u fiziološkim sistemima je krvni pritisak i protok krvi u različitim organima ljudskog tela koji su pod permanentnom kontroli centara u mozgu, a sve sa ciljem da obezbede dovoljno kiseonika ćelijama u svakom organu.

Poslednji deo monografije, iznosi zajedničke rezultate nekih novih teorijskih istraživanja na ovom polju i znatno ih produbljuju uključivši u ove procese i neminovni fenomen čisto vremenskog kašnjenja.

Neosporna je i činjenica da se veliki deo ove monografije temelji i na ostvarenim rezultatima Dr Nataše A. Kablar, dipl. inž. maš., koji, u najvećoj meri, predstavljaju izvode iz njene doktorske disertacije, a u manjoj meri deo zajedničkih radova sa drugopotpisanim autorom.

Prvopotpisani autor zahvalan je Dr *Dragutinu* Lj. Debeljkoviću, profesoru, svom mentoru diplomskog, magistarskog i doktorskog rada, kao i na časnom vođenju tokom studijama i konstantnoj naučnoj i moralnoj podršci.

Zahvaljujem mu se na velikom broj knjiga koje je napisao i na sistematizaciji novih dostignuća koje su mi značajno pomogli u efikasnosti savladavanja gradiva na predmetima tokom studija a i u istraživanju.

Takođe, sam mu zahvalna na rano ukazanim prilazima koji omogućavaju uspešnu publikaciju radova, koji su mi je otvorile nove pravce, mogućnosti i direkcije u istraživanju i nauci.

Imao je veoma važno mesto u mojoj edukaciji i mojim ranim istraživačkim koracima, predstavama i dostignućima.

Prvopotpisani autor zahvalan je i profesoru Wassim M. Haddad-u, svom mentoru sa Georgia Institute of Technology, za period u kome sam završavala drugu magistraturu, za inicijativu za započinjanje rada na impulsnim dinamičkim sistemima na osnovu kojih je inicirana i ideja za pomenutu disertaciju i njen doprinos novoj klasi singularno impulsnih dinamičkih sistema.

Zahvalna sam mu i za njegovu ljubaznost i primerenu personalnost.

Njegov detaljni rad i precizno pisanje, pristup i poimanje rada i strpljivost ostavili su veliki uticaj na moj razvoj kao studenta i istraživača.

Dr *Miliću* Stojiću i Dr *Đuri* Korugi, redovnim profesorima Univerziteta u Beogradu autori su duboko zahvalan na korisnim sugestijama i trudu oko recenzije.

Beograd
Februar, 2015

Autori

**SINGULARNI
IMPULSNI DINAMIČKI SISTEMI
SA APLIKACIJOM U BIOLOGIJI**

**SINGULARLY
IMPULSIVE DYNAMICAL SYSTEMS
AND APPLICATIONS IN BIOLOGY**

SADRŽAJ

1. APSTRAKT	3
2. OZNAKE i SADRŽAJ	5
3. PREDGOVOR	13
4. UVOD	17
5. MATEMATIČKI MODEL	23
5.1 Uvod	23
5.2 Matematički model	24
5.2.1 Vremenski zavisni singularni impulsivni dinamički sistemi	28
5.2.2 Zavisni od stanja singularni impulsivni dinamički sistemi	29
5.3 Zaključak	30
5.4 Dalja istraživanja	30
5.5 Literatura	31
6. PIMERI SINGULARNIH IMPULSIVNIH DINAMIČKIH SISTEMA	35
6.1 Matematički primeri	36
6.2 Fizički primeri	40
6.3 Zaključak	54
6.4 Dalja istraživanja	55
6.5 Literatura	55
7. LJAPUNOVLJEVA I ASIMPTOTSKA STABILNOST	59
7.1 Uvod	59
7.2 Ljapunovljeva i asimptotska stabilnost	60
7.3 Zaključak	65
7.4 Dalja istraživanja	65
7.5 Literatura	66

8. TEORIJA DISIPACIJE	69
8.1 Uvod	69
8.2 Ulazno–izlazne osobine i svostva stanja	72
8.3 Prošireni Kalman–Yakubovich–Popov uslovi.....	88
8.4 Specijalizacija na linearan slučaj	113
8.5 Zaključak	119
8.6 Dalja istraživanja	120
8.7 Literatura	120
9. OPTIMALNO UPRAVLJANJE	127
9.1 Uvod	128
9.2 Optimalno upravljanje	130
9.3 Inverzno optimalno upravljanje za nelinearne afinih sisteme.....	140
9.4 Zaključak	144
9.5 Dalja istraživanja	145
9.6 Literatura	145
10. ROBUSNOST	147
10.1 Uvod	148
10.2 Analiza robusnosti stabilnosti nelinearnih sistema sa neodređenostima	149
10.3 Optimalno robusno upravljanje nelinearnih sistema sa neodređenostima	162
10.4 Inverzno optimalno robusno upravljanje afinih sistema sa neodređenostima	174
10.5 Robusno upravljanje sa polinomijalnom funkcionalom performanse.....	180
10.6 Robusno upravljanje sa multilinearim funkcionalom performanse	184
10.7 Zaključak	186
10.8 Dalja istraživanja	186
10.9 Literatura	187
11. PRIMENE U BIOLOGIJI	189

12. DINAMIČKI MODEL QUORUM SENSING IN V. FISCHERI	193
12.1 Uvod	194
12.2 Fiziologija	195
12.3 Funkcionalni dijagram	196
12.4 Matematički model	196
12.5 Parametari.....	204
12.6 Simulacioni odzivi	204
12.7 Zaključak	208
12.8 Dalja istraživanja	208
12.9 Zapažanja	209
12.10 Literatura	209
13. DINAMIČKI MODEL AKUTNOG IMUNOG ODZIVA	211
13.1 Uvod	212
13.2 Fiziologija	214
13.3 Funkcionalni dijagram	216
13.4 Matematički model	216
13.4.1 Podsystem N*/ P	217
13.4.2 Podsystem N*/ D	223
13.4.3 Model sa tri promenljive P / N*/ D	227
13.4.4 Model sa četiri promenljive (redukovani sistem)	230
13.4.5 Matematički model	234
13.4.6 Impulsivna administracija (impulsivno upravljanje)	237
13.5 Parametari	244
13.6 Simulacioni odzivi	247
13.7 Analiza	247
13.8 Zaključak	247
13.9 Dalja istraživanja	250
13.10 Zapažanja	250
13.11 Literatura	251
14. DINAMIČKI MODEL	
DELTA– NOTCH SIGNALING SISTEMA	253
14.1 Uvod	254
14.2 Fiziologija	256
14.3 Funkcionalni dijagram	257

14.4 Matematički model	258
14.5 Parametri	262
14.6 Simulacioni odzivi	263
14.7 Zaključak	269
14.8 Dalja istraživanja	269
14.9 Zapažanja	270
14.10 Literatura	270
15. DINAMIČKI MODEL GENETSKIH REGULACIONIH MREŽA	273
15.1 Uvod	274
15.2 Fiziologija	276
15.3 Funkcionalni dijagram	276
15.4 Matematički model	276
15.4.1 Singularni impulsivni dinamički sistem	279
15.5 Parametri	280
15.6 Simulacioni odziv	282
15.7 Fenomen relaksacionih oscilacija	283
15.8 Buduća istraživanja: uključivanje vremenskog kašnjenja	286
15.9 Drugi primer: Sistem sa tri gena	287
15.10 Zaključak	288
15.11 Dalja istraživanja	289
15.12 Zapažanja	290
15.13 Literatura	290
16. DINAMIČKI MODEL REPRESILATORA	291
16.1 Uvod	292
16.2 Fiziologija	293
16.3 Matematički model represilatora	295
16.3.1 Slučaj mutualne inhibicije	297
16.3.2 Slučaj mutualna aktivacije i inhibicije.....	297
16.3.3 Impulsivna i singularno–impulsivna aproksimacija	298
16.3.4 Mogući model za diskretnu aproksimaciju	299
16.3.5 Kombinovanje kontinualne i diskretne aproksimacije	300
16.4 Parametri	301
16.5 Simulacioni odzivi	301
16.6 Zaključak	304

16.7 Dalja istraživanja	305
16.8 Literatura	305
17. ZAKLJUČAK	307
18. DALJA ISTRAŽIVANJA	311
19. DODATAK A – Algoritam i primer MatLab koda	315
20. DODATAK B – Osnovne biohemijske reakcije	321
21. DODATAK C – Osnove singularnih sistema	323
22. DODATAK D – Projekat iz systemske biologije	333
23. NOVI DOPRINOSI	343
24. BIBLIOGRAFIJA	357